

CİRO İŞLEMİNİN “SORUMLULUK DOĞURAN OLAY” BAĞLAMINDA İNCELENMESİ CİRO EDİLEN ÇEKLERİN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE RAPORLANMASI

*Selahattin KARABINAR**
*Recep ÖKTEM***

ÖZET

Türkiye’de çekler ticari hayatta yoğun olarak ödeme aracı değil kredi aracı olarak kullanılmaktadır. Çekler de diğer kıymetli evrak türlerinde olduğu gibi ciro ile devredilmektedir. Fakat Türkiye’deki vadeli çek uygulaması ciro ve cirodan doğan yükümlülüklerin doğru raporlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada çek ve çekin ciro edilmesinden doğan yükümlülüklerin raporlanması konusuna ağırlık verilmiştir.

Türkiye’de ciro edilen çekler için, mevcut durumda yapılan muhasebe kayıtları, ciro işleminden doğan risk ve yükümlülüklerin doğru ve anlamlı raporlanmasına olanak vermemektedir.

Bu çalışmada Türkiye uygulamasında yoğun olarak kullanılan vadeli çek uygulamasının, işletmelerin finansal tablolarında ciro işleminin özelliğine uygun ve bu paralelde raporlanması gerektiği ele alınmıştır. Finansal raporlama açısından ciro işlemini özel yapan yön ise cironun sorumluluk doğuran olay olup olmadığıdır. Çünkü Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına(TFRS) göre sorumluluk doğuran olaylar için karşılık ayrılması gerekmektedir.

Çeklerdeki ciro işlemi cironun teminat işlevi nedeniyle cironun gelecekte (çekin ödenmemesi durumunda) yükümlülük altına sokabilecektir. Bu olgu ciro işleminin yasal yükümlülükten kaynaklanan “sorumluluk doğuran olay” kapsamında değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Cironun “sorumluluk doğuran olay” etkisi nedeniyle Türkiye Finansal Raporlama Standartları(TFRS) bağlamında yapılacak raporlamada karşılık ayrılmasına konu edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çek, Ciro, Sorumluluk Doğuran Olay, IFRS/TFRS, TMS-37.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

**DOES THE ENDORSEMENT A CHEQUE INCURS A LIABILITY?
REPORTING OF ENDORSED CHEQUE VIA TURKISH FINANCIAL REPORTING
STANDARDS**

ABSTRACT

The current accounting practise of endorsed cheque in Turkey not give “true and fair picture” in financial reporting.

In this study, was questioned the reporting of endorsed cheque in the context of incurring a liability events. The endorsement lead the company to legal obligation in future. Because of this qualification of a endorsed cheque should be subject a provision practise in accounting.

The endorsement have three functions: 1) guaranty function, 2) recognition function and 3) ceding function. Because of the guaranty functions an endorsed cheque will incur a liability in the future. So endorsed cheque should be include the context of “incurring a liability events”.

Key Words: Cheque, Endorsement, Incurring a Liability, IFRS/TFRS, IAS/TAS-37.

1. Kıymetli Evrak, Kambiyo Senetleri ve Yasal Yükümlülükleri

1.1.1. Kıymetli Evrak

Kıymetli evrak, belirli bir hakkın senede bağlı olduğu ve bu hakkın senetsiz devir veya ileri sürülmesinin mümkün olmadığı senetlerdir¹. Bu tanımdan hareketle kıymetli evrakın unsurları

- a) Senet (maddi unsur)
- b) Bir alacağa veya ortaklığa ilişkin veya aynı mahiyette, fakat her halde iktisadi değer taşıyan hak (gayri maddi unsur),
- c) Hakkın senede yerleşmesi maddi ve gayri maddi unsurların birleşmesi olarak sayılabilir.

1.1.2. Kıymetli Evrakın Özellikleri²

a) **Kıymetli evrakta hak ile senet arasında kuvvetli bir bağ vardır.** Kıymetli evrakta hak ile senet arasında kuvvetli bir bağın anlamı, kıymetli evrakın maddi ve gayri maddi unsurları arasındaki sıkı bağdır. Bir hak kıymetli evraka bağlanınca, söz konusu hak ancak senet ile birlikte devredilir

¹ E.E. Hırş, *Ticaret Hukuku Dersleri* 3. Bası Fakülteler Matbaası İstanbul 1948, s.457

² R. Poroy, Ü. Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, 12. Beta Bası İstanbul 1995, S.24

ya da borçluya karşı ileri sürülebilir. Hakkı senetten ayırarak ileri süren, (örneğin, bir borcu senetten ayrı olarak ödeyen ve senedi teslim almayan) borçlu senet bedelini tekrar ödemek zorunda kalabilir. Senet ile hak arasındaki sıkı bağ iki taraflıdır. Buna göre, senet alacaklısı senedi ibraz etmeksizin ödeme isteyemez, aynı şekilde senet borçlusu da senet olmadan ödeme yapmamalıdır.

b) Kıymetli evrak parasal bir değeri olan hakkı muhtevi olup, borç senedi olarak düzenlenir. Kıymetli evrakı imzalayan borçlu nitelikli bir borç üstlenir. Borçlu tarafından üstlenilen ve senede bağlanan hak, nesnel olarak parasal bir değere sahiptir.

c) Kıymetli evrakın içerdiği hak dolaşım kabiliyeti olan bir haktır. Kıymetli evraka bağlanan hakkın devir kabiliyeti vardır. Başkasına devredilemeyen, kişi ile sıkı sıkıya bağlı haklar kıymetli evraka konu olamaz. Örneğin, kişilik hakları, sükna hakkı, velayet hakkı gibi haklar kişiye bağlı olup başkalarına devir edilemeyeceği için kıymetli evraka da konu olmaz.

d) Kıymetli evrakta mücerretlik (soyutluk) ilkesi geçerlidir. Kıymetli evrak ilişkisi kural olarak bir temel ilişkiye dayanır. Bu temel ilişki kıymetli evrakın doğumuna neden olan ilişki diye adlandırılabilir. Mücerretlik ilkesinden kasıt, kıymetli evrakın doğumuna esas teşkil eden temel ilişki ile kıymetli evrak ilişkisi arasında bir bağlantı olmaması, kıymetli evrak ilişkisinin temel ilişkiden soyut olmasıdır.³ Buna göre, kıymetli evraka temel teşkil eden bir satım sözleşmesi, eser sözleşmesi gibi ilişkilerdeki aksaklık, geçersizlik, noksanlık kıymetli evrakın geçerliliğini etkilemeyecektir. Kıymetli evrak temel ilişkinin tarafları arasında kaldığı sürece mücerretlik ilkesinin geçerliliği sınırlıdır. Zira böyle bir halde senet bedelinin talep edilmesi durumunda temel ilişkinin tarafları, eğer temel ilişkide bir noksanlık ya da sakatlık varsa, bunları talep sahibine karşı ileri sürebilecektir.⁴ Ancak kıymetli evrak ne zamanki iyi niyetli üçüncü kişiye devredilirse mücerretlik ilkesi tüm unsurları ile devreye girer. Kıymetli evrak sayılan bütün senetler mücerretlik niteliğine sahip değildir. Öte yandan senedin devir şekli bakımından bulunduğu grup da mücerretlik açısından rol oynar. Örneğin, nama yazılı senetlerin mücerretlik niteliği yok denecek ölçüdedir.

³ H. Arslanlı, *Ticari Senetler Dersleri* 3. Bası Fakülteler Matbaası İstanbul-1960, S.12

⁴ K. Oğuzman, T. Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitapevi İstanbul 1995, S. 883

e) **Kıymetli evrak özel şekil şartlarına tabidir.** Kıymetli evrakın oluşturulması, devri, kaybolması halinde iptali gibi hususlar belirli şekil şartlarına tabidir. Söz konusu işlemler, kanunda öngörüldüğü şekilde yapılmadığı takdirde kıymetli evrak ya hüküm ifade etmeyecek yahut istenen sonuç sağlanamayacaktır. Senedin oluşturulmasında aranan şekil kuralları bir sıhhat şartıdır.

1.1.3. Kıymetli Evrakın Sınıflandırılması

- a) Temsil ettikleri hakkın türü bakımından;
1) Para/Alacak senetleri
2) Pay senetleri ve ilmühaberler,
3) Emtia senetleri olmak üzere üç gruba ayrılırlar.
b) Devir Şekilleri Bakımından

Devir şekilleri bakımından kıymetli evrak nama, emre ve hamiline olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır.

Nama yazılı senetler: Belli bir şahıs namına yazılı olup da, onun emrine kaydını ihtiva etmeyen ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan kıymetli evrak nama yazılı senet sayılır. Buna göre nama yazılı bir senet düzenleyebilmek için, a) bir kişinin namına yazılı olup, emrine kaydını içermemesi b) fakat kanunen emre yazılı olarak kabul edilen senetlerden ise, sadece emre kaydını içermemesi yeterli olmayıp, emre olmadığının ya da nama düzenlendiğinin belirtilmiş olması gerekir. Yatırım fonu katılma belgesi, banka bonosu, banka garantili bono, finansman bonosu dışındaki hemen tüm kıymetli evrak nama düzenlenebilir.⁵

Nama yazılı kıymetli evrak devir kabiliyeti en az olan senetlerdir. Bu senetlerin devri alacağın temliki ve senedin teslimi ile olmaktadır. Alacağın temliki yazılı devir beyanı olup, senedin arkasına veya ayrı bir kağıt üzerine yazılabilir. Devir şekli dolayısıyla senet borçlusu, temel ilişkiadaki eksiklik yada noksanlıkları yani def'ileri senedi devralan üçüncü kişiye karşı da ileri sürebilir. Bu sebeple bu grup senetlerin mücerretlik niteliği sınırlıdır.

Emre yazılı kıymetli evrak: Emre yazılı olan ve kanunen böyle sayılan kıymetli evrak emre yazılı senetlerdendir. Buna göre bir kıymetli evrakın emre kıymetli evrak sayılabilmesi için; ya lehine düzenlenen kişinin isminden sonra emrine kaydı bulunmalı, ya da böyle hiç bir kayıt

⁵ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.64

bulunmamakla beraber, kanunen emre sayılan bir senedin bulunması gerekir.⁶ Kambiyo senedi olarak adlandırılan bono, poliçe çek ile makbuz senedi ve varant kanunen emre yazılı senetlerdir. İpotekli borç senedi ve irat senedi, hisse senetleri, intifa senetleri, tahviller, varlığa dayalı menkul kıymetler, katılma intifa senetleri, kar ve zarar ortaklığı belgesi, kara iştirakli tahvil ve hisse senedi ile değiştirilebilir tahviller emre düzenlenemez. Bunun dışında yasalarda öngörülen tüm kıymetli evrak emre düzenlenebilir.

Emre yazılı kıymetli evrak, kıymetli evrakın ciro ve teslimi ile olur. Giro, senedin arka yüzüne veya alonj denilen kağıt üzerine yazılacaktır. Cironun senedin devrini temin edebilmesi için, senedin senet arkasındaki ciro silsilesine göre, meşru hamil tarafından devredilmiş olması zorunludur. Kopuk bir ciro silsilesi ile senedi elinde bulunduran kişi, ciro ve teslim etmiş de olsa, kendisi senedin maliki sayılmayacağı için, devir gerçekleşmiş olmaz.

Hamile Yazılı Kıymetli Evrak: Senedin metninden veya şeklinden, hamili kim ise o kimsenin hak sahibi sayılacağı anlaşılan her kıymetli evrak hamiline yazılı senet sayılır. Bu tür kıymetli evrakta, senedi elinde tutan kişi, senedin zilyedi ve onun maliki sayılır.

Bir kıymetli evrakın hamiline düzenlenebilmesi için yasada açıkça bu yönde hüküm olması gerekir. Buna göre, hukukumuzda poliçe ve bono hamiline düzenlenemez, çek hamiline düzenlenebilir. Buna karşın, banka bonusu, banka garantili bono, finansman bonusu, varlığa dayalı menkul kıymet, kar-zarar ortaklığı belgesi, katılma intifa senedi, kara iştirakli tahvil hamiline düzenlenebilir. İpotekli borç senedi ve irat senedi, rehinli tahvilat hamiline yazılabilir. Yine aynı şekilde yatırım fonu katılma belgesi ve hamiline yazılı mevduat sertifikası hamiline düzenlenebilir. Buna karşın makbuz senedi, varant, nakliye senedi, konşimento hamile yazılı olamaz.

Hamiline yazılı senetler devri en kolay olan senetlerdir. Hamiline yazılı bir senedin devri için, taraflar arasında bir anlaşmaya dayanılarak zilyedliğin karşı tarafa geçirilmesi yeterlidir. Bir diğer ifade ile hamiline yazılı senetler, kıymetli evrakın teslimi ile devredilir.

1.1.4. Kıymetli Evrakta İmzaların İstiklali İlkesi

Bir poliçeye hangi sıfatla olursa olsun (keşideci, ciranta, muhatap, avalist) imza atmak suretiyle sorumluluk altına giren kimse, diğer imza

⁶ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.67

sahiplerinin imzasından bağımsız olarak sorumluluk altına girer. Diğer imzalar herhangi bir sebeple geçersiz olsa dahi, bu geçersizlikten bağımsız olarak her imza sahibi kendi imzasından sorumlu olmaya devam eder.⁷ Dolayısıyla bir poliçe veya bono borçlanmaya ehil olmayanların imzasını, aslında mevcut olmayan şahısların imzalarını yahut imzalayan veya namlarına imzalanmış olan şahısları herhangi bir sebeple bağlamayan imzaları taşırsa, diğer imzaların sıhhatine bu yüzden hanel gelmez.

İleride anlatılacağı üzere “imzaların bağımsızlığı” ilkesi TFRS açısından sorumluluk doğuran olayın” temelini oluşturmaktadır.

1.2. Kambiyo Senetleri

Türk hukukunda kambiyo senetleri bono, poliçe ve çekdir. Kambiyo senetleri, esas itibarıyla ifa uğruna yapılmış bir tasarruf olup, bir dolaşım ve ödeme aracıdır. Bu senetler kanunen emre yazılı senetlerdir. Ancak, “nama yazılıdır”, “emre değil” ya da “namadır” gibi açık bir kayıtle nama da yazılabilirler.⁸

Oysa sadece çek hamiline de yazılabilir. Fakat bono ve poliçe hamiline yazılamaz. Ancak banka bonusu, banka garantili bono ve finansman bonoları bunun istisnasını oluşturur⁹. Kambiyo senetleri belirli şekil şartlarına tabidir. Bu çerçevede poliçede asgari sekiz, bonoda yedi çekte ise altı şekil şartı vardır.

1.2.1. Çek

a) Çekin tanımı ve niteliği: Poliçede olduğu gibi çekte de üçlü bir ilişki vardır. Çekte keşideci muhatap bankaya çekte yazılı meblağın lehde ödenmesini emreder. Yalnız burada sözü geçen muhatap hemen her zaman bir banka yada özel finans kurumudur. Ayrıca çekte yer alan muhatap, poliçeden farklı olarak asıl borçlu olmayıp sadece gişe vazifesi görür. Çek, poliçe ve bonodan farklı olarak kredi aracı olmayıp sadece ödeme aracıdır.¹⁰

Fakat ülkemizdeki her ne kadar hukuken düzenlenmemiş olsa da ticari hayatta vadeli çek uygulaması yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu yönü ile de

⁷ E. Moroğlu, *Bonoda İmza (Karar Tahli)* Kazancı Hukuk Yayınları

⁸ Y. Karayalçın, *Ticaret Hukuku Dersleri* 4. Bası Ankara 1970, S.39

⁹ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.104

¹⁰ R. Poroy, *Franstız Çek Hukukunda Son Gelişmeler*, S.25

çeklerin de facto olarak kredi aracı olarak kullanıldığını söylemek yanlış olamayacaktır.

b) Çekte şekil şartları: Çekte zorunlu şekil şartları 6 unsurdan oluşur. Poliçe ve bonodan farklı olarak çekte vade yoktur. Lehdar da zorunlu unsur değildir. Çünkü çek hamiline düzenlenebilir. Bunlar haricindeki şekil şartları ile ilgili olarak poliçe ve bono hakkındaki tüm açıklamalar çekte de geçerlidir.

c) Çek çekme koşulları: Türk Hukukunda poliçe ve bonodan farklı olarak medeni hakları kullanma ehliyetine sahip her kişi çek keşide edemez.¹¹ Bir kişinin çek keşide edebilmesi için ilave belirli bazı koşullar vardır. Öncelikle çek sadece bir banka veya özel finans kurumu üzerine çekilebilir. Bunun dışında fiil ehliyetine sahip bir kişinin çek yazabilmesi için ilave iki şarta daha ihtiyaç vardır.

Bu koşullardan ilki muhatap banka ile çek keşide eden kişi arasında çek çekilebilmesi konusunda bir anlaşma olmasıdır. Bir bankanın bir kişiye çek vermesi halinde taraflar arasında üstü örtülü olarak bu anlaşma kurulur. Çek çekilebilmesi için ikinci şart ise, muhatap banka nezdinde bir karşılığın bulunmasıdır.

d) Çekte vade ve ibraz süreleri: Çekte tek tip vade vardır, çek görüldüğünde ödenir. Uygulamada ileri düzenleme tarihi yazılmak suretiyle fiilen vade oluşturulmakla birlikte, bu uygulama genel kuralı değiştirmez. Çek hamili isterse ileri düzenleme tarihinden önce ibraz etmek suretiyle çekin ödenmesini isteyebilir.

Çek esas itibarıyla bir ödeme aracı olduğu için vadeden bağımsız olarak ibrazı söz konusu olabilir.

e) Çekin devri: Çek hamiline ya da belirli bir kişinin ismi ile birlikte hamiline kaydını içeriyorsa teslim yolu ile devredilir. Nama yazılı bir çek alacağın temlik ve teslim yolu ile emre yazılı çek ise ciro ve teslim yolu ile devredilir. Çekte temlik ve tahsil cirosu yapılabilir, rehin cirosu yapılamaz. Öte yandan çekin muhatap bankaya cirosu makbuz hükmündedir.

f) Çekte ödeme: Çek ödenmek üzere muhataba ibraz süresi içinde ibraz edilmelidir. Çeklerin ödeme için ibrazı ancak iş günü ve saatlerinde yapılır. İbraz süresinin son günü tatile rastlıyorsa ibraz süresi tatili izleyen ilk iş günü mesai saatinin bitimine kadar uzar.¹²

Çek görüldüğünde ödenecek bir kıymetli evrak olduğu için süresi

¹¹ Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.239

¹² Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* s.242

içinde ibraz edilen çeki karşılığı varsa muhatap banka ödemek zorundadır. İbraz süresi geçmiş olsa dahi, keşideci çekten caymamış ise, muhatap çeki geçerli olarak ödeyebilir. Bu noktada karşılığı olmasa bile eğer muhatap banka çeki teyit etmiş ise yine ödeme mükellefiyeti altındadır.

Muhatap çeki öderken, ciro silsilesinin şeklen düzgünlüğünü inceleme yükümü altında olmakla birlikte imzaların sıhhatini incelemek zorunda değildir.

Çek ibrazında ödenmez ve bu husus noter marifeti ile ya da muhatapın çek arkasına yazılı ve imzalı beyanı ile veya takas odasının aynı nitelikteki beyanı ile tespit edilecek olursa hamil rücu hakkını kullanabilir.

1.3. Cironun Fonksiyonları

Kısaca ciro sahip olunan bir hakkın bir başkasına devri olarak tanımlanabilir. Ciranta ise ciro eden kişi veya kurumu ifade etmek üzere kullanılır. Tam ve beyaz ciro olarak iki türü vardır. Her iki ciro türü de hukuken aynı sorumlulukları doğurur. Bu nedenle bu çalışmada kullanılan ciro kelimesi her iki türü de ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Cironun 3 temel fonksiyonu vardır. Bunlar hukuk öğretisinde, temlik fonksiyonu (nakil vazifesi), teminat fonksiyonu (teminat vazifesi) ve teşhis fonksiyonu (hak sahipliğinin ispatı vazifesi) olarak işlenmektedir¹³.

1.3.1. Temlik Fonksiyonu

T.T.K. md.684'e göre temlik cirosu "*Ciro ve teslim neticesinde poliçeden doğan bütün haklar devredilmiş olur*". Bu maddeye göre Temlik cirosu ile senetteki haklar ve senet teslim edilmekle ciro edilene devredilmiş olur.

1.3.2. Teşhis Fonksiyonu

Poliçe herhangi bir surette hamilin elinden çıkmış bulunursa yukarıdaki fıkrada yazılı hükümlere göre hakkı anlaşılan yeni hamil, ancak poliçeyi kötü niyetle iktisap etmiş olduğu veya iktisabında ağır bir kusur bulunduğu takdirde o poliçeyi geri vermekle mükelleftir" hükmü cironun

¹³ O. İmregün,(1971), "Kara Ticaret Hukuku Dersleri", İstanbul 1971, s.557

teşhis fonksiyonunu tanımlamaktadır.¹⁴ Bu işlev gereğince poliçeyi elinde bulunduran kimse muntazam bir ciro silsilesi ile hak sahibi olduğunu kanıtlayabilmektedir.¹⁵

1.3.3. Teminat İşlevi

T.T.K md.685'deki "Teminat İşlevi" kısmında ise cironun teminat fonksiyonu düzenlenmiştir. Şöyle ki; (1) "*Aksine şart bulunmadıkça ciranta poliçenin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden sorumludur. Ciranta poliçenin tekrar ciro edilmesini yasak edebilir; bu halde senet sonradan kendilerine ciro edilmiş olan kimselere karşı sorumlu olmaz.*". Bunun anlamı ticari hayatta da yoğun olarak kullanıldığı üzere "ciranta kendinden sonra gelen hak sahiplerine çekin ödeneceğini temin etmektedir.

Esasen devri için teslimi yeterli olan hamiline çekte devreden kişi ciro ile devri gerçekleştirerek keşidecinin yanına kendi garantisini de ekleyip bir nevi çekin tedavül kabiliyetini artırmaktadır.¹⁶

Çek niteliği gereği bir kredi aracı değil bir ödeme aracıdır. Bu nedenle esasen ödeme amacıyla kullanılması ve çok fazla ciro ile devredilip tedavül etmemesi esastır. Ancak bilindiği üzere çek ticari hayatta damga vergisine tabi olmaması ve ödenmemesi halindeki yaptırımları nedeniyle yaygın olarak kredi aracı olarak ta kullanılmaktadır. Bu nedenle söz konusu maddede düzenlenen hamiline yazılı çekte cironun teminat (garanti) işlevi "*de facto*" olarak çekin kullanım alanını değiştirerek genişletmekte ve bu değişim nedeniyle de cironun söz konusu fonksiyonu daha da anlaşılır olmakta ve önem taşımaktadır. Eğer çek sırf ödeme aracı niteliğinde olsa idi bu hüküm uygulamada bu kadar büyük önem taşımayacaktı¹⁷. Bu durum çekteki cironun sorumluluk doğuran olay kapsamında irdelenmesi gerekliliğinin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır.

¹⁴ Arslanlı, *Ticari Senetler* s.120

¹⁵ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.4, (15.05.2011)

¹⁶ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.4, (15.05.2011)

¹⁷ Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması,
http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Hamiline%20Yazılı%20Çekte%20Ciro%20Ve%20Uygulaması.pdf, s.6, (15.05.2011)

2. Sorumluluk Doğuran Olay Kavramı

İşletmelerin çek ciro etme işlemlerinin kendilerini yükümlülük altına sokup sokmayacağını (sorumluluk doğuran olay olup olmadığı) ve eğer yükümlülük altına sokacaksa (sorumluluk doğuran olay ise) finansal tablolarda söz konusu sorumluluğun nasıl raporlanması gerektiğini açık şekilde ortaya koymak amacıyla dönük olarak öncelikle yükümlülüğün kapsamı ve şartları incelenmelidir.

Bir borcun temel özelliğini, işletmenin belirli bir şekilde hareket etmesi ya da davranmasını gerektiren mevcut bir yükümlülük içermesi olarak belirtmektedir¹⁸. Bu yükümlülük, yasal bir yükümlülük veya zımni kabulden doğan bir yükümlülük olabilir. Yasal bir yükümlülük, bağlayıcı bir sözleşmeden veya kanuni zorunluluk nedeniyle yasal yaptırıma sahiptir. Zımni kabulden doğan yükümlülükler, işletmenin eylemleri sonucunda ortaya çıkar.

Bu çalışmanın yanıt aradığı sorunun yanıtlanabilmesi için yukarıdaki paragrafta adı geçen “*yasal bir yükümlülüğünden kaynaklanma*” ve “*zımni kabulden doğan yükümlülük*” kavramlarına değinmek gerekir.

Yükümlülük: Geçmiş olaylardan kaynaklanan ve ifası halinde ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmasına neden olacak mevcut yükümlülüktür¹⁹.

Sorumluluk Doğuran Olay: İşletmenin söz konusu yükümlülüğü yerine getirmekten başka gerçekçi bir alternatifinin olmaması sonucunu doğuran, hukuki veya zımni bir kabulden doğan yükümlülük yaratan olaydır²⁰.

Hukuki yükümlülük: Aşağıda sayılanlardan kaynaklanan yükümlülüktür:

- (a) Sözleşme (açık ya da zımni hükümleri aracılığıyla);
- (b) Yasal düzenleme veya
- (c) Diğer kanuni uygulamalar.

Zımni kabulden doğan yükümlülük: İşletmenin aşağıda yer alan fiillerinden kaynaklanan yükümlülüktür:

¹⁸ TFRS KOBİ, *Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar* Bölüm, paragraf 2.2

¹⁹ TMS-37 *Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standardı*, paragraf 10

²⁰ G.Gökçen, B. Ataman, C. Çakıcı, *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, 2011 İstanbul, s.472

(a) Geçmişteki uygulamalar, yayımlanmış politikalar veya yeterince belirli cari açıklamalarla, işletmenin belirli sorumlulukları üstleneceğini diğer şahıslara taahhüt etmesi ve

(b) Bunun sonucunda, işletmenin bu sorumlulukları yerine getireceği konusunda diğer şahıslar nezdinde geçerli bir beklenti yaratmış olması.

Bu noktada ciro eylemi “cironun teminat işlevi” nedeniyle hukuki yükümlülük doğurmakta ve sonuçta da “sorumluluk doğuran olay” kapsamına girmektedir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi T.T.K md.685’deki “Teminat İşlevi” kısmında ise cironun teminat fonksiyonu düzenlenmiştir. Şöyle ki; “*Aksine şart bulunmadıkça ciranta poliçenin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden sorumludur.....*”.

Bu madde hükmüncü her türlü kıymetli evrak üzerinde yapılan ciro eylemi cirantayı hukuki yükümlülük altına sokmaktadır. Bu yükümlülük de bedelin ödenmesini temin etme yükümlülüğüdür.

2.1. **Ciro Edilen Çeklerin TFRS Bağlamında Raporlanması**

Ciro eyleminin cirantayı hukuki yükümlülük altına soktuğunu belirledikten sonra ticari yaşamda sıklıkla karşılaşılan ciro edilen müşteri çeklerinin finansal tablolarda nasıl raporlanması gerektiğine değinmek uygun olacaktır.

TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standardına göre koşullu borçlar;

(a) varlığı, tamamen işletmenin kontrolünde olmayan gelecekteki bir veya birkaç belirsiz olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi ile teyit edilecek olan geçmişteki olaylardan kaynaklanmış bir mevcut yükümlülük olduğunda veya

(b) geçmiş olaylardan doğan mevcut bir yükümlülük var olup;
ya bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olan ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışı olası olmadığında

ya da yükümlülüğün tutarı yeterli güvenilirlikle ölçülemediğinde ortaya çıkarlar.

TMS-37 yükümlülükleri iki kategoriye ayırır:

1) Karşılıklar, 2) Koşullu Borçlar.

Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini sağlayanlar karşılık olarak sınıflandırılır. Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini karşılamayanlar ise koşullu borçlar olarak sınıflandırılır. Koşullu borçlar aynı zamanda

muhtemel yükümlülükleri de içerir. Yükümlülüklerin sınıflandırılması önemlidir; çünkü karşılıklar, işletmelerin finansal durum tablosunda muhasebeleştirilirken, koşullu borçlar muhasebeleştirilmez.

Borçlar, işletmenin, geçmiş olaylarından kaynaklanan yerine getirilmelerinin işletmeden ekonomik faydaların çıkışına neden olması beklenen mevcut yükümlülüklerdir. Karşılıklar, borçların bir alt başlığıdır. Fakat diğer borçlardan farkı borcun ne zaman kesin, karşılığının ise muhtemel olmasıdır²¹. Karşılıklar; zamanlamalarındaki ve yerine getirilmelerinde gerekli olacak gelecekteki harcamanın tutarındaki belirsizlik nedeniyle ticari borçlar ve tahakkuklar gibi diğer borçlardan ayrılırlar.

Yukarıda anlatılanlar toplu olarak değerlendirildiğinde çek ciro etme eylemi gelecekte bazı “*ekonomik faydaların çıkışına neden olabilecek bir eylem*” olarak kabul etmek uygun olacaktır. Buradan hareketle de ciro etme eyleminin karşılık ayırmayı gerektiren bir işlem olduğu çıkarsamasını yapabiliriz.

TMS-37’ye göre karşılıklar finansal tablolarda yer almak zorundadır ve borçların bir alt başlığı olarak raporlanmalıdır. Eğer bu yapılmazsa işletmenin finansal tabloları şirketin gelecekte karşılaşılabileceği yükümlülükleri göstermede zayıf kalacağı ve dolayısıyla TFRS’lerin amacı olan “doğru dürüst sunum” kriterini sağlayamayacağı söylenebilir.

Örnek:

ABC şirketi 01.04.2011 tarihinde 10.000 TL (KDV Dahil) mal satışı karşılığında müşterisinden 10.000 TL çek almıştır. 15.04.2011 tarihinde bu çeki mal aldığı firmaya ciro etmiştir. 15.06.2011 tarihinde ciro edilen çekin bedeli keşidecinin ödemediği kaçınması nedeniyle çek hamili tarafından işletmeden tahsil edilmiştir. 01.07.2011 tarihinde bedeli işletme tarafından ödenen çek keşidecisinden çekin bedeli tahsil edilmiştir.

Yukarıdaki işlemi Tekdüzen Hesap Planına göre muhasebeleştirdiğimizde aşağıdaki kayıtlar yapılır.

²¹ R. Örtün, H. Kaval, A. Karapınar, “TMS-TFRS”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007, s.560

01.04.2011			
ALINAN ÇEKLER HESABI		10.000	
YURTIÇİ SATIŞLAR HES			9.091
HESAPLANAN KDV HES.			909
15.04.2011			
TİCARİ MALLAR HESABI		9.091	
İNDİRİLECEK KDV HES		909	
ALINAN ÇEKLER HES.			10.000
15.06.2011			
ALICILAR HESABI		10.000	
KASA HESABI			10.000
01.07.2011			
KASA HESABI		10.000	
ALICILAR HESABI			10.000

Çek ciro edildikten (15.04.2011) sonra yapılan muhasebe kayıtları sonucunda işletmenin bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır.

15.04.2011 Tarihli Bilanço

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
TİCARİ MALLAR	9.091		
İNDİRİLECEK KDV	909		

Yukarıdaki bilançoda da görüldüğü üzere bilançoda artık Alınan Çekler yer almayacaktır. Böylece şirketin ciro ettiği 10.000 TL'lik çek nedeniyle gelecekte karşılaşılabileceği ödeme yükümlülüğü finansal

raporlarda raporlanamayacaktır. Bu sonuç Kavramsal Çerçeve de yer alan finansal tabloların niteliksel özelliklerinin karşılanmamasını getirecektir. Çünkü işletmenin ciro eyleminden kaynaklanan yükümlülüğü devam ettiği halde bu durum işletmenin finansal tablolarında raporlanmamaktadır.

Yukarıdaki örneğin TFRS kapsamında muhasebeleştirilip raporlanabilmesi için aşağıdaki işlemleri yapmak gerekir.

15.04.2011			
TİCARİ MALLAR HESABI	9.091		
İNDİRİLECEK KDV HES.	909		
ALINAN ÇEKLER HES.		10.000	
15.04.2011			
KARŞILIK GİDERLERİ HESABI	10.000		
TİCARİ BORÇLAR HESABI		10.000	
Ciro edilen çek için karşılık ayrılması			

Çek ciro edildikten (15.04.2011) sonra yapılan muhasebe kayıtları sonucunda işletmenin bilançosu aşağıdaki gibi olacaktır.

15.04.2011 Tarihli Bilanço

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
TİCARİ MALLAR	9.091	TİCARİ BORÇLAR	10.000
İNDİRİLECEK KDV	909		

Yukarıdaki bilançodan da görüldüğü üzere, yapılan iki kayıt sayesinde işletmenin finansal tablolarında ciro eylemi nedeniyle doğan yükümlülük izlenebilecektir. Ayrıca ayrılan karşılık sayesinde dönem karından gelecekte doğabilecek bir yükümlülük için gereken para işletmede bırakılmış

olacaktır²².

Ne zaman karşılık ayrılacağı konusunda ise standartlar sorumluluk doğuran olayın gerçekleştiği anda yapılmasını önermektedir. Çünkü gelecekte ortaya çıkacak yükümlülük borcun kesinleştiği dönemin değil, borca esas işlemin gerçekleştiği dönemin bir sonucudur²³. Fakat bu uygulamada her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle raporlama tarihinde, o tarihe kadar olan işlemler için karşılık hesaplamak daha uygun olacaktır.

15.06.2011 tarihinde ciro edilen çekten doğan yükümlülük nedeniyle ödeme yapıldığında aşağıdaki gibi bir kaydın yapılması uygun olacaktır.

15.06.2011			
TİCARİ BORÇLAR HESABI	10.000		
		KASA HESABI	10.000
15.06.2011			
ALICILAR HESABI	10.000		
		KARŞILIK GİDERLERİ HES.	10.000
01.07.2011			
KASA HESABI	10.000		
		ALICILAR HESABI	10.000

²² Bu örnekte konunun net olarak ortaya konulabilmesi amacıyla ciro edilen çek için %100 karşılık ayrılmıştır. Gerçekte ise geçmiş yılların verilerinden hareketle belirlenecek bir oran üzerinden karşılık ayrılması daha doğru ve uygun olacaktır.

²³ R. Örtün, H. Kaval, A. Karapınar, "TMS-TFRS", s.559

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de uygulanan mevcut sisteme göre yapılan ciroya ilişkin kayıtlar, işletmelerin cirodan kaynaklanan ve gelecekte ekonomik fayda çıkışına neden olabilecek olayların raporlanmasına izin vermemektedir. Böylece işletmenin finansal tabloları gelecekte karşılaşılabilecek durumları raporlamada eksik kalmaktadır.

Ciro eylemi teminat işlevi nedeniyle TFRS bağlamında sorumluluk doğuran bir olay olarak kabul edilmesi daha uygundur. Böyle kabul edildiğinde ciro edilen çekler TMS-37 bağlamında karşılık ayırmayı gerektiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oysa karşılık ayırma işleminde iki önemli soru vardır. Karşılıklar nasıl hesaplanacak tır? Ne zaman karşılık ayrılacaktır? Doğal olarak ciro edilen her çek için karşılık ayrılması söz konusu değildir. Burada işletme geçmiş yıllar verilerinden hareketle ciro edilen çekler nedeniyle yaptığı ödemelerin bir oranını hesaplaması ve bu dönemin çeklerine de bu oranı uygulaması yöntemi daha kullanışlıdır.

Ne zaman karşılık ayrılacağı konusunda ise standartlar, sorumluluk doğuran olayın gerçekleştiğinde karşılık ayrılmasını önermektedir. Fakat bu durum uygulamada her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle raporlama tarihinde, o zamana kadar olan işlemler için karşılık hesaplamak daha uygun olacaktır. Bu şekilde raporlama yapmak TFRS’lerin ruhuna uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Arslanlı, H., *Ticari Senetler Dersleri*, 3. Basım, Fakülteler Matbaası, İstanbul, (1960).

Gökçen, G., Ataman B., ve Çakıcı , C., *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, (2011).

Hamiline Yazılı Çekte Ciro Ve Uygulaması, [Http://Www.Legalisplatform.Net/Ozel_Dosyalar/Hamiline%20yazılı%20çekte%20ciro%20ve%20uygulaması.Pdf](http://www.legalisplatform.net/Ozel_Dosyalar/Hamiline%20yazılı%20çekte%20ciro%20ve%20uygulaması.Pdf), (15.05.2011)

Hırş, E. E., *Ticaret Hukuku Dersleri*, 3. Basım, Fakülteler Matbaası, İstanbul, (1948).

Karayalçın, Y., *Ticaret Hukuku Dersleri*, 4. Basım, Ankara (2006).

Mısırhoğlu, U., ‘‘UFRS ve Basel II’nin İşletme Faaliyetleri

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2011 Cilt 13 Sayı 1 (33-49)

Üzerindeki Etkisi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 76, (2006).

Moroğlu, E., *Bonoda İmza (Karar Tahli)*, Kazancı Hukuk Yayınları, (1961).

Oğuzman, K., & Öz, T., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Filiz Kitapevi, İstanbul, (1995).

Örten, R., Kaval, H., & Karapınar, A., “*TMS-TFRS*”, Gazi Kitabevi, Ankara, (2007).

Pekdemir, R., *Çam Sakızı Çoban Armağanı Muhasebeciler İçin Tms-Tfrs Uygulama Rehberi*, İstanbul, (2008).

Poroy, R., *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, İstanbul, (1984).

Poroy, R., & Tekinalp, Ü. (1995). *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, 12. Basım, Beta, İstanbul, (1984).

TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar Standartı.